

Article Arrival Date
18.10.2025

Article Published Date
20.12.2025

Arkeolojik Kanıtlar Işığında Anadolu'da Antik Dönem Ev İçi Tekstil Üretimi
Household Textile Production in Ancient Anatolia in the Light of Archaeological Evidence

Taylan ZEYBEK

Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Endüstri Arkeolojisi, İzmir/Türkiye, <https://orcid.org/0009-0004-0089-5913>

Özet

Bu çalışma, Anadolu topraklarında bulunan Neolitik Çağ'dan Geç Roma Dönemine kadar olan süreçte hane içi tekstil üretimini arkeolojik kanıtlar ışığında incelemek için yapılmıştır. Makalede tekstil üretimi yapılan alanların; konutların içindeki konumları, mekansal organizasyonları, toplumsal ve ekonomik boyutları ele alınmıştır. İnsanoğlunun tekstil üretimi ile ilgili hikayesi Paleolitik dönemden itibaren bitki liflerinden elde edilen tekstil ürünleri üretmesi ile başlar, Neolitik Çağ'da yerleşik yaşama geçilmesi ve koyunun evcilleştirilmesi ile konutların içinde önemli bir zanaat dalı haline dönüşmesiyle şekil değiştirmiştir. Kalkolitik Çağ'da bir statü edinme aracı olan bu zanaat kolu, Erken Tunç Çağı ile yerleşimlerde artan nüfus ve buna bağlı ticaretinin yapılması ile örgütlenerek bir sanayi dalı halini almıştır. Anadolu'nun farklı bölgelerinden; Kendale Hecala, Limantepe, Boyalı Höyük, Bağlararası, Sirkeli Höyük, Zincirli Höyük, Hamaç Höyük, Yassıhöyük, Ovaören ve Zerzevan Kalesi gibi değişik dönemlerden hane içi üretimi destekleyecek biçimde buluntu veren yerleşimlerden örnekler sunulmuştur. Bu alanlardan tekstil üretimine kanıt sunan, ağırşaklar, dokuma tezgahı ağırlıkları, bız, iğ, iğne gibi buluntular her dönemde tekstil üretiminin evlerin içlerinde planlı bir şekilde sürdürüldüğünü kanıtlamaktadır. Hane içinde kadınların kontrolünde olan bu üretim dalının, Boyalı Höyük ve Zincirli Höyük gibi yerleşimlerdeki yoğun tekstil aracı buluntusuna bakarak, evin ihtiyacı dışında daha ticari amaçlı üretildikleri, dolayısıyla bu yerleşimlerde üretim sürecinde erkeğin de bir rol alabileceği düşünülmüştür. Hane ekonomisinin önemli bir parçası olan dokumacılık, kadının toplumsal konumunu belirleyen ve sosyal sermayeyi oluşturan bir üretim biçimi olmuştur. Bu üretim şekli, zamanla endüstriyel faaliyete doğru evrilse de her zaman daha profesyonel biçimde yapılan büyük çaplı üretim biçimi ile beraber varlığını sürdürmüştür. Arkeolojik çalışmalardaki kanıtlar, hane içi tekstil üretim biçiminin planlı, organize biçimde yürütüldüğünü, Anadolu'daki tekstil üretiminin ev içi ekonomisine ve kültürüne önemli bir bakış açısı sunduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Ev içi, Ağırşak, Dokumacılık

Abstract

This work was aimed to examine household textile production in Anatolia from the Neolithic Age to the Late Roman Period in the light of archaeological evidence. In this article, the locations of textile production places within houses, their spatial organization, social and economic dimensions are treated. The story of mankind's textile production begins with the production of textile products obtained from plant fibers in the Paleolithic period, and changed shape with the transition to settled life in the Neolithic Age and the domestication of sheep, which became an important branch of craft within homes. This branch of craft, which was a means of gaining status in the Chalcolithic Age, was organized and became an industrial branch with the increasing population and the resulting trade in the settlements in the Early Bronze Age. Some of settlements from different periods in Anatolia, such as Kendale Hecala,

Limantepe, Boyalı Höyük, Bağlararası, Sirkeli Höyük, Zincirli Höyük, Hamaç Höyük, Yassihöyük, Ovaören and Zerzevan Castle, that yielded finds supporting domestic production, are presented. Findings from these areas, such as spindle whorls, loom weights, awls, spindle and needles, which provide evidence of textile production, prove that textile production was carried out in a planned manner inside homes in every period. This branch of production, which was controlled by women within the household, was thought to have been produced for more commercial purposes than for household needs, based on the dense textile tools in settlements such as Boyalı Höyük and Zincirli Höyük, and therefore men may have also played a role in the production process in these settlements. Weaving, an important part of the household economy, has become a form of production that indicates women's social position and creates social capital. Although this form of production evolved over time into industrial activity, it always continued to exist alongside a more professional, large-scale production form. Evidence from archaeological studies has offered that household textile production was carried out in a planned and organized manner, providing an important look into the domestic economy and culture of textile production in Anatolia.

Keywords: Household, Spindle Whorl, Weaving

1. GİRİŞ

Anadolu ve çevresi, tarih boyunca birçok medeniyete ve yerleşime ev sahipliği yapan, coğrafi olarak sosyal ve ekonomik yapıya ışık tutan zengin arkeolojik verilere sahip bir bölgedir. İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri olan örtünmek veya giyinmek için üretilen dokuma ürünleri bölgede Paleolitik ve Epi-Paleolitik Dönemlere kadar inmektedir. Neolitik Çağ ile beraber yerleşik yaşama geçilmesi ve aynı dönemde koyunun evcilleştirilmesiyle, bitkisel lif kaynaklı elde edilen tekstil dışında koyun kılından dokuma ürünleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yapılan dokuma işlemi, konutların içinde ve küçük ölçeklidir. Kalkolitik Çağ ile tekstilin üretimi, toplumun içinde bir statü elde etme biçimi olarak yaygınlaşmış ve önemi artmıştır. Yine ev merkezli olan bu üretim şekli örgütlenmeye başlamıştır. Erken Tunç Çağı ile birlikte devletlerin kurulması, yerleşimlerde nüfusların çoğalması sonucu artan dokuma ürünü talebi karşısında ev içi üretim ile beraber endüstriyelleşen üretim şekli ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle MÖ 2. bin ile beraber atölye tipi, tüccar kontrollü ve sanayileşen ev üretimleri ortaya çıkmıştır. MÖ 1. binde ev içindeki küçük çaplı ve sanayileşen üretim dışında, atölye üretimleri ve daha profesyonel olan büyük ölçekli üretimin varlığını bize kanıtlamıştır. Coğrafya içinde Roma Döneminden sonra bu üretim tipleri detaylanmış fakat hane içinde üretim her zaman olmuş ve halkın ekonomisinde önemli yer tutmuştur. Araştırmada, antik dönemde Anadolu'da tekstil üretim alanlarından ev içi üretim şekli, coğrafya içinde arkeolojik kazılardan elde edilen veriler ışığında örneklendirilmek istenmiştir. Verilen örneklerde hane içinde üretimin mekansal organizasyonları ve yerleşim düzenleri içinde konumları ortaya konulmak istenmiştir. İkiztepe, Oluz Höyük, Limantepe, Sirkeli Höyük, Zincirli Höyük, Hamaç Höyük gibi Anadolu'nun farklı coğrafyalarından ve farklı dönemlere ait buluntu veren yerleşimlerden elde edilen sonuçlar örneklerle verilmiştir. Özellikle alanlardan çıkarılan dokumacılık ile ilgili araçlar, konutların içinde yapılan bu önemli ekonomik faaliyete ışık tutmuştur. Bu araçların yerleşimlerin içinde düzenli olarak ortaya çıkarılması, hane halkı için tekstil üretiminin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmadaki kuramın gelişim temelinde, tekstil üretiminin ve dokumacılık zanaatının mekansal organizasyonuna odaklanılarak bir sentez oluşturulmuştur. Ev içi üretimde Anadolu içinde bulunan yerleşimlerde zamansal sürekliliğin ve homojenliğin önemi ortaya çıkarılmak amaçlanmıştır. Odak olarak Neolitik Çağ'dan Geç Roma Dönemi'ne kadar ev içinde kendi ihtiyacını karşılayan ve ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yürütülen bu organizasyonu merkeze

almıştır. Bu üretim şekli hem diğer üretim biçimlerine göre öncü hem de tamamlayıcı olmuştur. Bu durum üretimin, yalnızca ekonomik amaçlı değil, sosyal rolü de ortaya koyan bir faaliyet olduğunu göstermiştir. Kuramsal modeli kanıtlamak için, Anadolu'daki farklı coğrafyalarda bulunan ve farklı dönemlerden veri aktaran yerleşimleri ortaya koyarak, hane içi üretim modelinin yaygınlığı ve sürekliliği kanıtlanmak istenmiştir. Yerleşimler içinden ele geçen bulgular, bu bulguların konutlar içerisindeki konumları ve dağılımları analiz edilmiş, ev içi ekonominin arkeolojik kanıtlar ile zaman içinde tekrarlanabilir bir olgu olarak gösterilmesi hedeflenmiştir. Sentezin sonucunda ev içinde yapılan tekstil üretiminin yerleşim yerleri içindeki konumları ve mekansal organizasyonu tespit edilmiş. Çalışmada örnek verilen yerleşimlerdeki dokumacılık işinin düzenli biçimde yapıldığı ve günlük yaşamda insanların önemli bir faaliyeti olduğu kanıtlanır. Üretimin tesadüf biçimde değil de yaşamın içinde planlı bir iş olarak konutlarda kurumsal bir şekilde yürütüldüğü ortaya konur.

2. YÖNTEM

Çalışmada yöntem olarak, Anadolu topraklarında antik dönemde hane içinde tekstil üretim faaliyetini arkeolojik veriler üzerinden incelemek amacıyla, farklı coğrafyalardan ve dönemlerden kronolojik sıra ile elde edilen veriler esas alınmıştır. Seçilen yerleşimler ile ev içi üretimin mekansal organizasyonu, konut ve yerleşimlerdeki düzenleri ve konumları ortaya konulmuştur. Analiz sonucunda yerleşimlerdeki ev içi üretimin, en eski tekstil üretim şekli olduğu, diğer üretimlere temel oluşturduğu, düzenli ve organize biçimde yürütüldüğü ortaya konmuştur.

3. BULGULAR

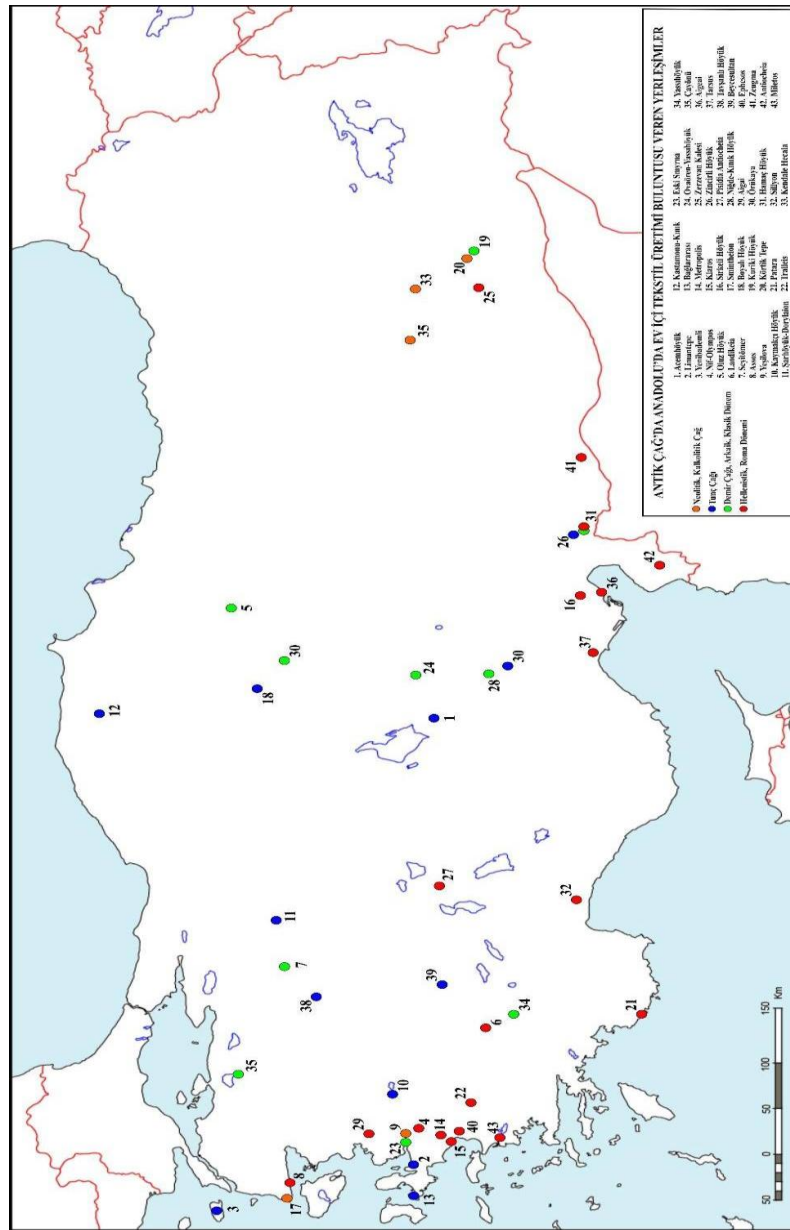
İnsanoğlunun temel ihtiyacı olan örtünme ve giyinmenin tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmese de arkeolojik bulgular ve araştırmalar sonucunda Paleolitik, Epi-Paleolitik dönemden itibaren insanın bitkisel liflerden üretilmiş dokuma ürünü oluşturduğu kanıtlanmıştır. Gürcistan'da, Dzudzuana Mağarası içinde Üst Paleolitik tabakalarda ortaya çıkarılan keten lifi kalıntıları bu kanıtların en eskilerinden biridir. Ayrıca bu buluntuların değişik renklerde (daha çok siyah-gri ve turkuaz) boyandığı ve sepet yapımında, sapı olan taş aletlerini bağlamada, giysi üretiminde kullanıldığı düşünülmüştür (Kvavadze ve Diğerleri, 2009, s. 1359). Bitki lifleri dışında Paleolitik ve Mezolitik çağlarda hayvan derisi de örtünme işlemi için kullanılan bir malzemeydi. Zaman içinde değişen iklim şekli ve coğrafyaya bağlı olarak insanoğlunun Neolitik Çağ'da yerleşik yaşama geçmesinden sonra, koyunu evcilleştirmesiyle onun kılından elde edilen yünün kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Anadolu ve çevresinde Neolitik Çağ ile birlikte konutların içinde yapılan tekstil üretimi ve evlerde bulunan dokumacılığa ait araçlar, bu alanlarda dokuma teknolojsinin gelişme gösterdiği ve buna bağlı olarak yerleşimlerde dokuma tezgahı kullanıldığını bize kanıtlar. Bu dönemde Anadolu içerisindeki yerleşimlerde ortaya çıkarılan araçlar, kumaş kalıntıları, bazı eşyalar, aletler üzerinde görülen hasır ve kumaş izleri dokumacılığın genelde konutların içerisinde ve küçük ölçekli yapıldığını göstermiştir (Yılmaz, 2022, s. 13). Kalkolitik Çağ'da tekstil üretimi toplum içinde bir konum elde etmede önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu dönemde sınırlı olarak yapılan üretim, aynı zamanda ev içerisinde teşvik edilmekteydi. Üretimin miktarı ise ekonomilere göre değişiklik göstermekteydi ve tekstil biriktirme işlemi dışında dolaşımı sağlanan bir ürün, sosyal sermaye ile statü sembolü halini almıştı. Geç Kalkolitik dönemde tekstil üretimi ev merkezliydi ve örgütlü hale gelmişti. Dokumacılık sayesinde sosyal dayanışma sağlanmaktaydı ve bu üretim şekli ekonomik dengesizliği sınırlayan bir araç halini almıştı (Schoop, 2014, s. 437-439). Erken Tunç Çağı ile beraber coğrafyada yerleşimlerin çoğalması ve devletlerin oluşması, sosyal statüde oluşan farklılıklarla beraber prestij nesnelerinin üretilmesi, zanaatta uzmanlaşmayı ve profesyonelleşmeyi getirmiştir. Nüfusun yerleşimlerde artması ise ürünlerin depolanması ve var olan kısa mesafeli ticaretin, uzun mesafeli hale gelmesini zorunlu kılmaya başlamıştır. Bu

durum tekstil üretimine de yansımış ve yerleşimlerdeki dokuma ihtiyacının artması ile ev içi üretimin yanında, yerleşim alanları içerisinde bir endüstriyelleşme varlığını ortaya koymuştur. Erken Tunç Çağı'nda Anadolu'daki bazı yerleşimlerde ve kentlerde yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan yoğun tekstil araçları ve bunların çeşitliliği, üretilen kumaş ve hasır ürünlerindeki zenginliği ve halkın ihtiyaçlarını bize sunmaktadır (Yılmaz, 2022, s. 24). MÖ 2. binde elde edilen kanıtlardan yola çıkarak tekstil ile bağlantılı olarak üç tip üretim biçimi olabileceği ortaya konulmuştur. Bu üretim tipleri arasında; atölye tipi; tüccar kontrolündeki ve hammaddeyi tüccarın sağladığı sipariş usulü, parçacı ev sanayisi; aynı çatı altında üretim süreçlerini gerçekleştiren bir araya toplanmış atölyeler bulunur. Üretim sürecinin önemli bir safhası olan ip eğirme işlemi her mekanda yapılabilirken, eğirmeden sonra gelen dokumacılık işlemi açık avlular veya belirlenen odalarda, oturma, yatma ve yeme-içme mekanlarından uzakta yapılmaktaydı. Konutlarda ise bu işlem kışları kapalı mekanlarda, yazları ise açık bir avlu ya da hava sirkülasyonunun olduğu alanlarda icra edilmekteydi (Yılmaz, 2006, s. 263; Tütüncüler, 2022, s. 68).

Anadolu ve çevresindeki coğrafya gözlemlendiğinde MÖ. 1. binde tekstil ürünleri kıyafet, ev içinde kullanım, törensel eşya, aksesuar veya depolama amaçlı olarak farklı şekilde kullanım görmektedir. Özellikle Demir Çağı ile birlikte üretim teknolojisinin, yönetim şeklinin ve sosyal yapının değişmesi ile üretimin tüm alanlarına etki ettiği ve dokumacılıkta değişimlerin olduğu gözlemlenir. Zamanla malzeme bilgisi, bitki, havan postu, yün gibi hammaddeleri elde ederken, üretim teknikleri gelişti ve ürünler zenginleşti (Batmaz, 2022, s. 151). Bu durum sadece tekstil üretimi için değil tüm üretim dalları için geçerliydi. Akdeniz coğrafyası içinde Roma Dönemi'nden önce üretim biçimi; ev içi üretimi, ev endüstrisi, atölye endüstrisi ve büyük ölçekli endüstri olarak ayrılırken, Roma Dönemi'nden sonra ise bu üretim şekillerinin daha detaylı ve özel bir konuma geldiği görülür. Bu dönemden sonra imal etme şeklinde ev üretimi ve endüstrisinin devam ettiği gözlemlenirken, bir yandan da bireysel atölyeler, kendi konularında uzmanlaşmış atölyeler, fabrikalaşmış üretim biçimi ve resmi üretim biçimi olarak ayrıldığı söylenebilir. Ev içi üretim, hanede yaşayanların kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları üretimi, ev içi endüstrisi ise hem kendi ihtiyaçlarını karşılamaya hem de üretim fazlalığını ticaret yapmaya yönelik üretimi ifade eder. Atölye endüstrisinde ürün sadece satış için üretilmekteydi ve buna bağlı olarak çalışanların verimli bir şekilde çalışması, konusunda uzman olması gerekmektedir. Büyük ölçekli üretimlerde ise üretim kendilerine ayrılmış özel alanlarda satış amacıyla üretilir ayrıca sermaye üretiminin sağlanması ve ürünlerin geniş ölçekte dağıtılması gerekmektedir. Akdeniz coğrafyası geneline bakıldığında ise tekstil imalinde teknolojiye çok üretimin artması ile gelişme yaşanmış ve özellikle Roma Dönemi öncesinde ev içi üretimin yanında diğer üretim şekilleri de gelişerek yerleşimlerde ekonomide yerlerini almışlardır (Gleba, 2008, s. 192, 193). İnsanların zengin olup olmamasına bakmaksızın hane içinde tüm kadınlar iplik eğirir ve dikiş yapardı. Herkes kumaşın bakımının yapılması gerekliliğini ve buna bağlı süreçlerin farkındaydı ve kumaşlar ömürlük olarak dayanıklı biçimde yapılmaktaydı. Bu yüzden giysiler ev halkı tarafından dikkatlice saklanıp korunmaktaydı. Üretilen kumaş sadece maddi anlamda değil, zanaat ustalığı gerektirdiği gibi üretimi büyük zaman gerektirmekteydi (Cleland, 2017, s. 27). Hane tarafından tüketilen, kullanılan kumaşların elde edilmesi için üretimleri genelde kadınlar yapmaktaydı. Bu iş için ise öncelikle ipliğin eğirme işlemi gerçekleştirilmekteydi. Hem dokuma yapmaktan daha fazla vakit aldığı hem de portatif bir iş şekli olduğu için eğirme işlemi daha çok kadınla özdeşleşmişti. Zamanla eğirme işleminde kullanılan araçlar, kadının sosyal rolünün somut örneklerinden biri haline geldi (Gleba, 2008, s. 177). Coğrafya içinde mezarlarda bulunan tekstil araçları, kadının ev içinde yüksek mertebede olduğunu gösteren önemli kanıtlardan biriydi. Öyle bir durum ki hane içinde tekstil üretimini gözetme ve kontrol etme işi yine bu yüksek statüsü olan hanımlara aitti (Grömer, 2013, s. 46). Antik dönemde ev içinde kadın köleler de hane halkının ekonomisine katkıda bulunmaktaydılar. İplik eğirme ve dokuma işi bilmeyen kadın köleler

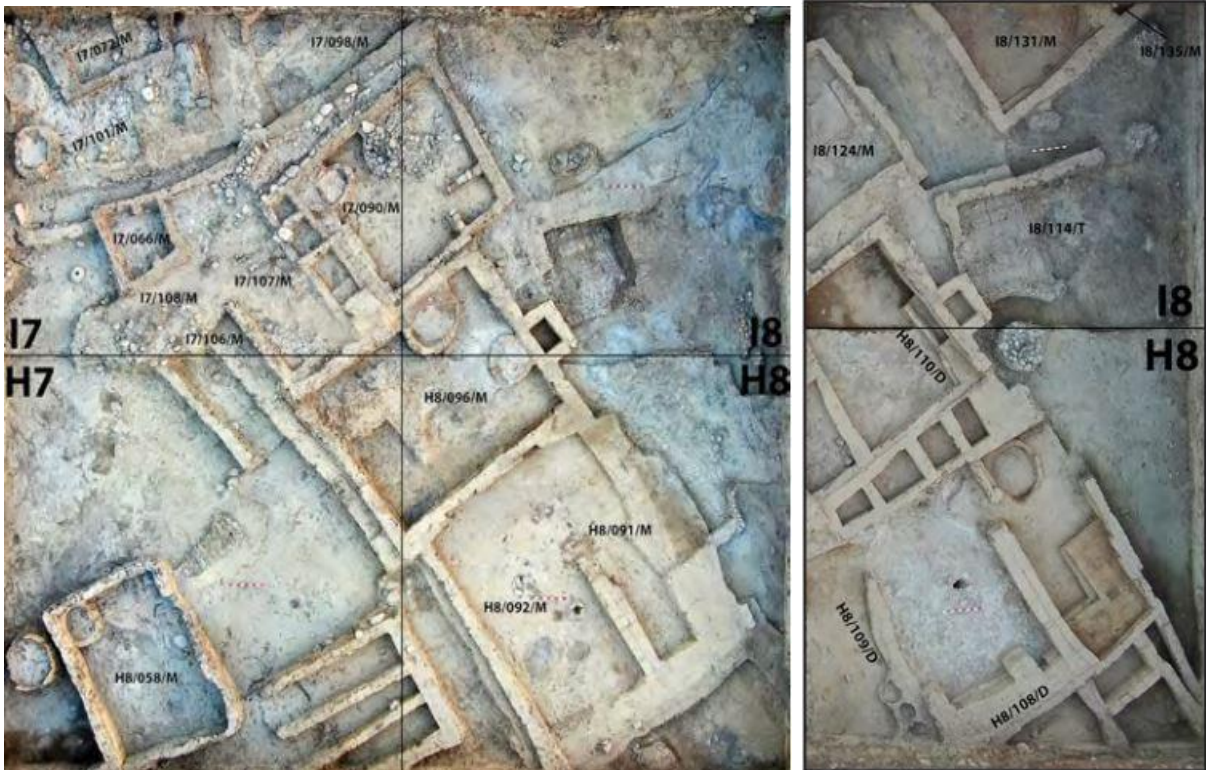
faydasız ve kötü, tartışmalı bir yatırım olarak görülmekteydi (Iancu, 2018, s. 71). Roma döneminde kadınların hane içi dokumacılığında ekonomide yeri önemliydi. Fakat erkeklerin yaptığı büyük ölçekli organize ve örgütlü üretimin aksine, küçük ölçekte ve örgütsüz biçimde yapmaktaydılar (Lovén, 2013, s. 111).

Yapılan araştırmalarda antik çağda tekstil üretiminde yerleşimlerde ortaya çıkarılan buluntulara göre, üretimin ev içi üretim mi, atölye üretimi mi yoksa daha büyük ölçekli endüstri üretimi mi olduğunu söylemek konusunda bilgi verse de bunu net olarak söylemek biraz zordur. Bu durum zamana ve yerleşim içinde bulunulan yere göre değişkenlik gösterir. Özellikle ev içi üretimde hane halkının tüketimi için üretilen ürünün, ticaret için de üretildiğini gösteren kanıtlar net olarak ortaya çıkarılamamaktadır (Gleba, 2008, s.201). Bu bağlamda ev içi üretimin sınırlarını, hane halkı ekonomisindeki yerini farklı dönemlerde anlayabilmek için Anadolu’da hane içi üretime ışık tutan birçok yerleşimden (Şekil. 1) bazılarını örnek vererek durumu somutlaştırmak önemlidir.

Şekil 1. Antik Çağ'da Anadolu'da ev içi tekstil üretimi buluntusu veren yerleşimler (Hazırlayan: T. Zeybek).

Bu üretim şekline erken dönemlerden örnek verilebilecek yerleşim ise Yukarı Dicle vadisinin kollarından biri olan Ambar Çayı üzerine inşa edilecek barajdan etkilenen üç höyükten biri olan Kendale Hecala'dır. Yapılan kazı çalışmalarında, Seramikli Neolitik Döneme ait kültür dolgusunda ve devamında, Geç Neolitik ile Erken Kalkolitik tabakalara ait mimari ve küçük buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bu buluntular arasında tekstil üretimi ile ilgili önemli veriler ortaya çıkarılmıştır. Geç Neolitik Çağ 4. Tabakada (Şekil. 2), H7, H8 ve I7 açmalarında farklı plan anlayışına sahip yapılar olduğu tespit edilmiştir. Tabaka içerisinde, özellikle H7 açmasında tek odalı bir binada bız ele geçirilmiştir. I7 açmasında ortaya çıkarılan büyük yapının "T" şeklindeki avlusunda tespit edilen hücrelerin birinde (I7/066/M) küllü dolgu içinde ise bir ağırşak bulunmuştur. Aynı açmada, kuzeydoğudaki mekânların birinde (I7/098/M) yarım kalmış bir tezgâh ağırlığı, yine bir bız parçası, havaneli ve bir ağırşak ele geçirilmiştir. Bu tip mekanlarda ortaya çıkarılan öğütme taşları ve havaneleri, ise bitki liflerinin veya hayvansal malzemelerin hazırlanmasına işaret eden yardımcı faaliyetleri gösteriyor olabilir. Yerleşimde, Erken Kalkolitik Çağ 5. tabaka (Şekil. 3) içerisinde de tekstil üretimiyle ilgili işlemlerin gerçekleştiğine kanıt oluşturan buluntular tespit edilmiştir. I8 açmasında saz ve ahşap hatıllarla yapılmış bir zemin üzerinde yapılan kazı ve temizlik çalışmalarında bız, ağırşak ve ezgi taşı bulunmuştur. Kendale Hecala yerleşiminde, Neolitik Çağ'dan Kalkolitik Çağ'a geçiş evreleri boyunca dokumacılık ile ilgili araçların düzenli olarak ele geçmesi, bu dönemler arasında dokumacılığın hem gündelik yaşamda hem de ekonomik faaliyetlerin önemli bir parçası olduğunu ortaya koyar. Yerleşimde I7 ve I8 açmalarındaki tekstil araçları ile ilgili buluntular, buradaki mekânların işlevine dair ipuçları verir ve Neolitik ve Kalkolitik çağlarda dokuma faaliyetlerinin konut yapılarıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (Can ve Diğerleri, 2023, s. 192, 193, 196).

Şekil 2, 3. Kendale Hecala kazılarında Geç Neolitik-Erken Kalkolitik 4. ve 5. tabakalara ait yapıların hava fotoğrafı. (Can ve Diğerleri, 2023, s. 200).

Ev içi üretime Erken Tunç Çağı'ndan örnek vermek gerekirse İzmir'in Urla ilçesinde yapılan Limantepe kazılarında ortaya çıkarılan tekstil ile ilgili önemli üretim faaliyetinin

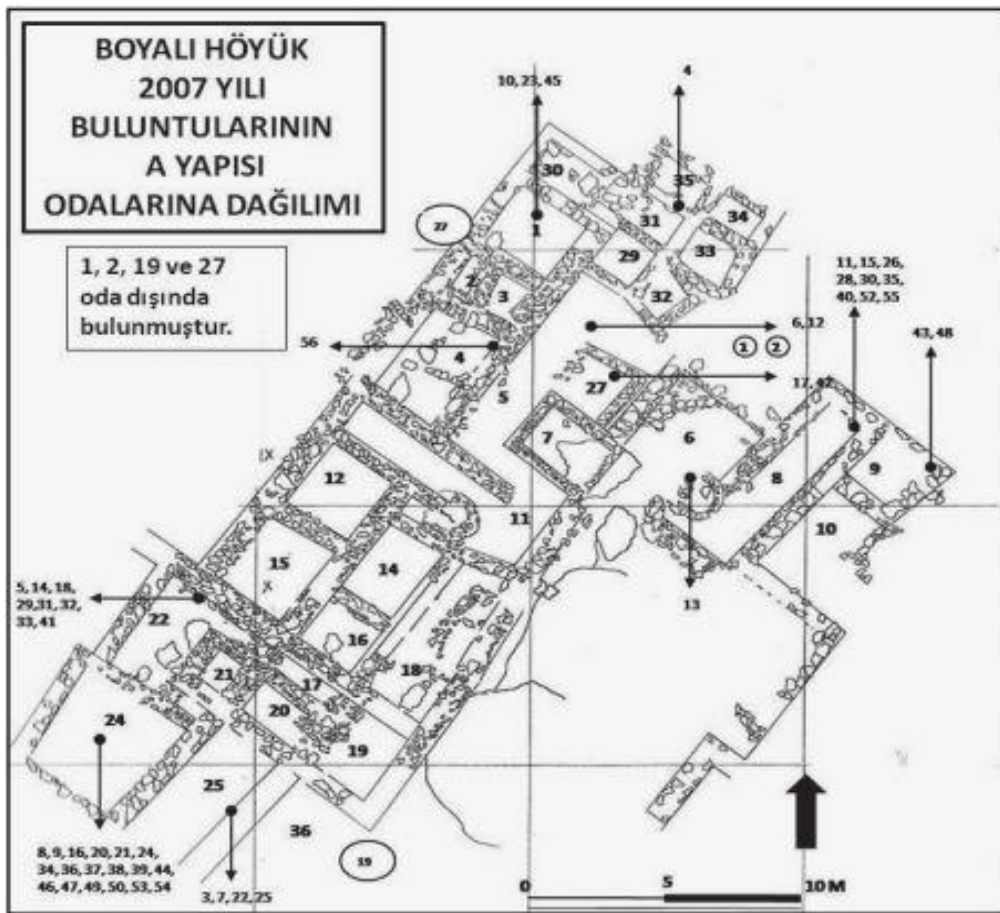
gerçekleştirildiği mekanlar bulunur. Burada yapılan çalışmalarda Erken Tunç Çağı I sonu ile Erken Tunç Çağı II başı arasına tarihlendirilen 2 Numaralı ev içerisinde, yassı ve çift konik formlu tezgah ağırlıkları ve ağırşaklar ele geçmiştir. Mekanda tekstil boyamacılığının yapıldığının kanıtı olarak çok sayıda murex kabukları bulunmuştur. 2 Numaralı eve benzer biçimde 3 Numaralı ev içerisinde de tekstil üretiminin yapıldığına dair buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bu buluntular içerisinde çok sayıda tezgah ağırlıkları ve ağırşaklar olduğu gözlemlenmiştir. Burada 3 Numaralı evin 2 Numaralı eve göre endüstri faaliyetinde tekstil ağırlıklı olduğu ve konutun tüm kullanım dönemlerinde tekstil üretimine devam ettiği sonucuna varılmıştır. Dikdörtgen şeklindeki bu evler genişlik olarak 4.5 m (Hayat Erkanal ve Diğerleri, 2010, s. 350), uzunluk olarak 20 küsur m'ye kadar ulaşır (Şekil. 4) (Hayat Erkanal ve Diğerleri, 2009, s. 308) Bu iki konut içinde tekstil buluntuları dışında, maden endüstrisinde kullanılan araçlar, yiyecek içecek ve mutfak kaplarına ait kalıntılar, konutların ekonomileri ve kullanım şekilleri hakkında bize bilgi sunmaktadır. (Hayat Erkanal ve Diğerleri, 2004, s. 167-168).

Şekil 4. Limantepe’de Erken Tunç Çağı I’e ait uzun evlerin genel görünümü. (Erkanal ve Diğerleri, 2009, s. 321).

Çorum ili, Sungurlu ilçesinde bulunan Boyalı Höyük kazı çalışmalarında “A Yapısı” (Şekil. 5) içinde ve çevresindeki odalarda ağırşaklar ve tezgâh ağırlıkları bulunmuştur. Buluntular yerleşimdeki mekanlarda sadece konut veya depo işlevlerinin olmadığı, aynı zamanda zanaat üretiminin de sürdürüldüğünü açıkça gösterir. Tekstil üretime kanıt oluşturan en yoğun veriler, kuzeydoğudaki G, H VIII plankareleri (kısmen G IX) ile güneybatıdaki I X, I XI ve H XI plankarelerinde yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Bu plankarelerde 17, 19, 20, 22, 24, 25 ve 36 numaralı odalardan oluşan oda grubunda çok sayıda ağırşak ve tezgâh ağırlığı ele geçmiştir. Buradan yola çıkarak yapının güneybatı bölümünün üretime ayrıldığı ve dokumacılığın burada yoğun biçimde yapıldığını gösterir. 24 No.lu oda ise hem çok sayıda buluntu içermesi hem de taban seviyesinde *in situ* konumda dokumacılıkla ilişkili objelerin

bulunması ile zengin bir içerik verir. Buluntular ise Erken Hitit Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Başka bir çalışmada "A yapısı" içinde toplam 18 adet ağırşak ve 10 adet tezgâh ağırlığı ele geçmiştir. Özellikle 22, 24 ve 25 No.lu odalardaki buluntu çeşitliliği, bu alanlarda aktif ve sürekli bir dokuma faaliyeti olduğunu ortaya koymuştur. Oda boyutları da bu işlevselliği desteklemektedir. Örneğin, 24 No.lu oda yaklaşık 2.30 x 2.40 m, 21 No.lu oda ise yalnızca 70 x 60 cm ölçülerindedir. Bu durum bize, bazı odaların üretim için, bazı odaların ise depo veya ikincil işlemler için kullanıldığını göstermektedir. Mekanlarda dokumacılıkla bağlantılı alanlarda adak kaplarının ortaya çıkarılması, üretimin dinsel bir boyut taşıyabileceğini düşündürür. Kazı alanının doğu yönünde, yani höyük yamacına doğru genişleyen alanlarda da (özellikle F, G IX ve F, G X plankarelerinde) "A Yapısı"na ait yeni odalar tespit edilmiştir. Bu odaların duvarlarının ana kaya üzerine oturduğu, odaların tabanlarının bazı yerlerde doğrudan düzlenmiş ana kaya üzerinde oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu alanda hem Eski Hitit seramiği hem de tezgâh ağırlıkları ve ağırşaklar bulunmuştur. Çıkarılan buluntular, dokuma faaliyetlerinin yalnızca merkezi yapılarda değil, yapının genişleyen kollarında da sürdürüldüğünü göstermiştir. Boyalı Höyük, Erken Hitit Dönemi'nde örgütlü, yerleşik ve yaygın bir tekstil üretiminin gerçekleştirildiğine dair bize kanıtlar sunar. Tezgâh ağırlıkları ve ağırşaklar, bu yerleşimin Erken Hitit Dönemi kırsal üretim sistemindeki yerini belirlemede önemli göstergelerdir. Yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan buluntular Hüseyinde ve Fatmaören gibi çevre merkezlerdeki buluntularla kıyaslanmış ve burada yakın benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir. Buna dayanarak bölge genelinde dokumacılığın ekonomik ve kültürel anlamda önemli bir yer tuttuğu ortaya konmuştur (Sipahi, 2009, s. 178-182).

Şekil 5. Boyalı Höyük 2007 yılına ait A Yapısı ve odalarının planı (Sipahi, 2009, s. 185).

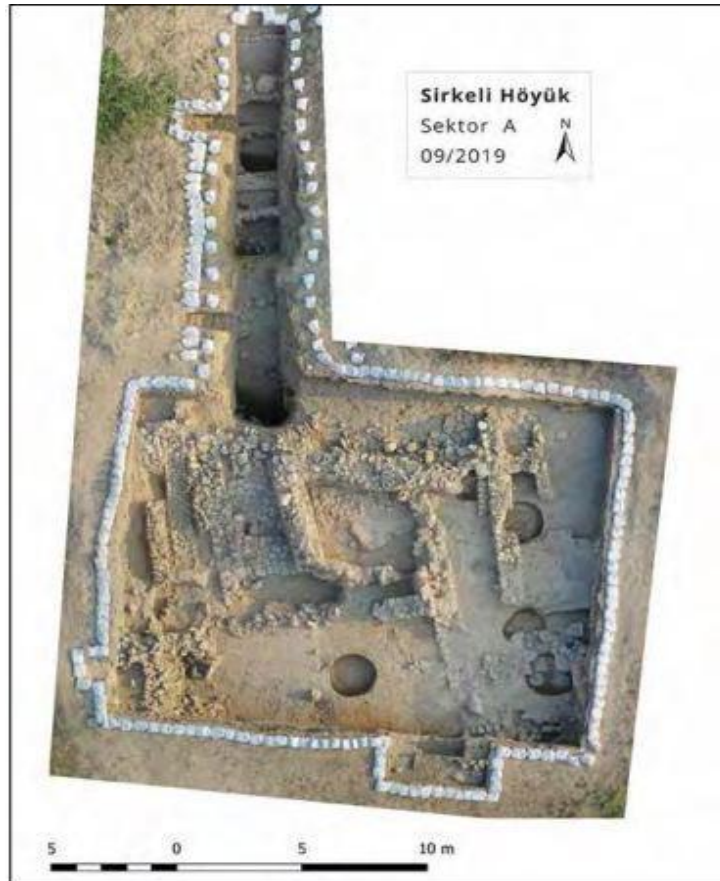
Tunç Çağı içerisinde ev içi tekstil üretimine örnek verilebilecek yerleşimlerden bir diğeri ise Çeşme’de bulunan Bağlararası’dır. Burada bulunan Y-016 yapısında, dokumacılık ve tekstil üretimiyle ilgili önemli buluntular ortaya çıkarılmıştır. Yapının üç evreli olduğu, özellikle CB 2c evresine tarihlenen döneminde, yapının kuzeybatı köşesinde bir fırın tabanı olduğu tespit edilmiştir. Bu evrede düzgün yerleştirilmiş levha taşlardan oluşan muhtemel bir döşeme, bir kerpiç duvar kalıntısı ve batıya devrilmiş kerpiç blok dizisi, mekanın yapısal kalıntılarını bize sunar. Yapıda MÖ 2. binyıla ait seramik buluntulara ek olarak dokumacılık faaliyetleriyle ilgili dokuma tezgahı ağırlıkları ve ağırşaklar bulunmuştur. Buluntular, evin iç dolgusundan çıkarılmıştır. Bunun dışında çakmaktaşı aletler, öğütme ve ezgi taşları, kemik bız da dokuma süreçlerinde kullanılabilecek diğer araçlar arasında yer alır. Y-016 yapısının özellikle merkezinde ve doğu kesimlerinde kilden yapılmış hazneler içlerine yerleştirilmiş platformlar gözlemlenmiştir. Alanda çok sayıda ocak ve fırın bulunması, yapının konut dışında işlevsel bir üretim mekânı olduğunu akıllara getirmiştir. Ele geçirilen ağırşak ve tezgâh ağırlıkları, evin içerisinde tekstil üretimi yapıldığına dair kanıt oluşturur.

Y-016 yapısının batısında, benzer plana sahip olan Y-017 yapısında ise daha az buluntu ortaya çıkarılmıştır. Bu yapıda da kubbe damlı oval formu bir fırın ortaya çıkarılmış ve bu yapıda da diğeri gibi benzer üretim işlevlerinin sürdürüldüğünü düşündürmüştür. Y-017 yapısının duvarlarının CB 2b evresinde büyük bir deprem sonrası kalınlaştırılarak yeniden kullanıldığı tespit edilmiştir. Y-016 yapısı ve dolaylı olarak Y-017 yapısı, Orta Tunç Çağı’nın CB 2a-2c evrelerine tarihlenen buluntularıyla, yerleşim içerisinde tekstil üretiminin ev içi faaliyetler kapsamında sürdürüldüğüne işaret eder. Y-024 (Şekil. 6) yapısı dokumacılık ile ilgili doğrudan bağlantılı buluntular içermesi açısından önemlidir. Yapı, yerleşimin doğusunda, sur duvarına dik bir şekilde doğu-batı doğrultusunda konumlanmıştır. Yapının kuzey duvarı ile bu duvarın kuzeyinde yer alan kerpiç duvarı arasında kalan boşlukta dokumacılık faaliyetinin yapıldığına dair küçük buluntular ele geçirilmiştir. CB 2a yerleşim evresine ait bir ara bölme olarak kullanıldığı düşünülen alanda, iki adet disk şeklinde tezgâh ağırlığı ile birlikte, kabaca yuvarlatılmış pişmiş toprak bir ağırşak ele geçmiştir. Yapılan çalışmalarda, dokuma ile ilişkili buluntuların CB 2a evresine ait olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu buluntulara dayanarak, Çeşme-Bağlararası yerleşiminde dokuma üretiminin ev içi organizasyonu ile yapıldığı ve mekanların işlevsel alanlara sahip olduğunu görülmüştür (Şahoğlu ve Diğerleri, 2022, s. 371-374).

Şekil 6. Bağlararası Kazısında sura yastı biçimle inşa edilmiş Ev 24 ve içerisinde fırın. (Şahoğlu ve Diğerleri, 2022, s. 383).

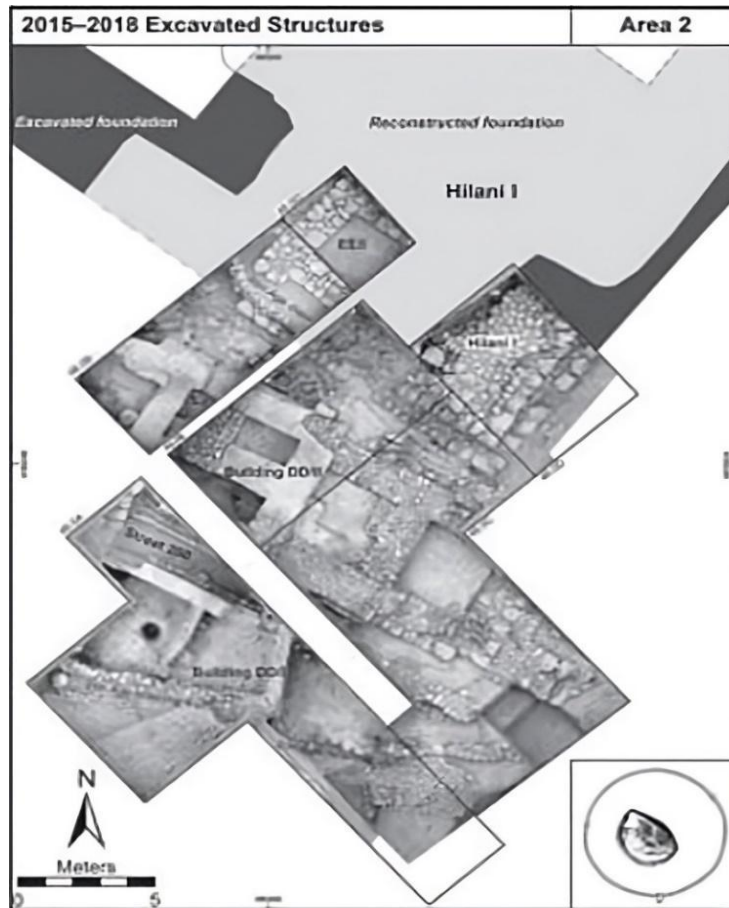
Tekstil üretiminde hane içi üretim biçimine örnek oluşturacak ve ortaya çıkarılan buluntular ile Orta Kilikya Döneminden (MÖ 1560–1190) Hellenistik Döneme kadar üretimin sürdürüldüğüne dair kanıtlar sunacak Adana İli Ceyhan İlçesinde bulunan Sirkeli Höyük'te, A Sektörü'nde gerçekleştirilen kazılarda (Şekil. 7), çeşitli buluntulara ulaşılmıştır. Yerleşimde çıkarılan A1 Yapısı, Orta Tunç Çağı II sonları ile Orta Kilikya Dönemi geçiş evresine tarihlendirilmiştir. Bu yapının kuzeydoğu kesiminde açığa çıkarılan yanmış kerpiç yıkıntıları arasında, bazı ağırşaklar ve dokuma tezgahı ağırlıkları, bulunmuştur. Buluntular, yapının işlevsel olarak dokumacılık üretimiyle ilişkili kullanıldığını ortaya koymuştur. Hellenistik Dönem'e ait yapıdaki çöp çukurları da tekstil üretimi açısından veri sunmuştur. Çukurların dolgularında çanak çömlek parçaları ile birlikte pişmiş ve pişmemiş dokuma tezgâhı ağırlıkları ele geçmiştir. Tezgâh ağırlıklarının hem işlenmiş hem de henüz pişirilmemiş örneklerinin beraber bulunması, yapı içerisinde üretimin devam ettiğini düşündürmüştür. A Sektörü'nün kuzeyinde yer alan T2 Yamaç Açması'nda, Orta Kilikya Dönemi'nden beş yapı evresi tespit edilmiştir. Alanda çapları 1 cm ile 5 cm arasında değişen 150'den fazla yuvarlatılmış seramik, bir yığın hâlinde *in-situ* olarak ele geçirilmiştir. Bulunan bu seramiklerin işlevi tam olarak bilinmese de boyut ve form bakımından ağırşak olarak kullanılabileceklerini akla getirmiştir. A Sektöründe yapılan çalışmalarda elde edilen veriler, üretimin hem yerel hem de konut içi nitelikte, uzun sürelerle yayılmış ve sistemli bir faaliyet olduğunu göstermiştir (Novák ve Yaşın, 2022, s. 195).

Şekil 7. Sirkeli Höyük, Sektör A genel görünümü (Novák & Yaşın, 2022, s. 204).

Tıpkı Sirkeli Höyük gibi uzun sürelerdir tekstil üretiminin konutların içinde devam ettiğine kanıt oluşturan bir başka yerleşim ise Gaziantep ilinin Islahiye ilçesinde bulunan Zincirli Höyük'tür. Güneybatı Aşağı Şehir'de yapılan kazı çalışmalarında Demir Çağ IIB-III katmanına

ait bir odada, yangınla tahrip olmuş buluntu topluluğunda 90 adet pişmiş toprak tezgâh ağırlığı ortaya çıkarılmıştır. Odanın aynı zamanda bir fırın ya da ocakla ilişkili olması, mekânın üretim işlevine işaret etmektedir. Tezgâh ağırlıklarının çokluğu, alanda evsel üretimin dışında, daha geniş ölçekli bir dokumacılık faaliyeti yürütüldüğünü belki de daha ticari amaçlı üretimin yapıldığını bize gösterir. Radyokarbon tarihlendirmesine göre üretimin, MÖ Geç 8. yüzyıl ile Erken 7. yüzyıl arasında olduğu ortaya konmuştur. Alan 2 Doğu Sitadel’de ise OTÇ II tabakasına tarihlenen yapılarda dokumacılık faaliyeti ile ilişkili bazı buluntulara rastlanmıştır. DD/I ve DD/II olarak adlandırılan yapılar arasında yer alan bir koridorda (Şekil 8) oldukça çok sayıda çan biçimli tezgâh ağırlığı ele geçmiştir. Buluntular, sitadelin yalnızca idari veya dini işlevlere sahip olmadığını, aynı zamanda tekstil üretiminin de önemli bir faaliyet olduğunu göstermiştir. Ortaya çıkan tezgâh ağırlıkları, Alan 8’deki Demir Çağ buluntularından daha erken bir evreye, yani Orta Tunç Çağı II tabakasına verilmiştir. Bu durumda Zincirli Höyük’te tekstil üretimine dair buluntulara bakarak yerleşimde OTÇ II evresinden, Demir Çağ IIB-III dönemine kadar üretim faaliyetlerinin yoğun bir ölçekte konutların içerisinde sürdürüldüğü gözlemlenmiştir (Schloen ve Diğerleri, 2020, s. 528-529).

Şekil 8. Zincirli Höyük, Batı Sitadeli, Alan 2 içerisinde OTÇ II’nin yıkılmış binaları ve Hilani I’in hava ortomozaïği (Schloen ve Diğerleri, 2020, s. 535).

Hane içi tekstil üretimine MÖ 1. bin yıla örnek olarak Denizli, Acıpayam’da bulunan Yassihöyük gösterilebilir. Burada yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında 1. kat yerleşimine ait çeşitli alanlarda dokumacılıkla ilişkili önemli buluntulara rastlanmıştır. I8/d9 ve I8/e8 plankarelerinde açığa çıkarılan R51, R52 ve R54 odaları, 1. kata ait mimari birimlere örnek teşkil etmektedir. Odaların tabanları korunamamış olmakla birlikte, mekanların içinde ele geçen ağırşaklar ve diğer tekstil üretimine yönelik küçük buluntular, bu alanlarda zanaat faaliyetlerinin sürdürüldüğünü ortaya koymuştur. I8/c5, I8/c6 ve I8/c7 plankarelerinin de içinde

yer aldığı kuzeybatı sektörde iyi korunmuş mimari kalıntılar arasında, tekstil üretimine işaret eden buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bu alanlardan çıkarılan pişmiş toprak ağırşaklar, o döneme ait yerleşimlerde ev içi üretim faaliyetlerinin, özellikle de iplik eğirme konusunda görev alan kadınların emeğine dayalı dokumacılığın günlük yaşamın bir parçası olduğunu bize kanıtlar. Yerleşimdeki buluntular ve buna bağlı mekanlar Demir Çağı'nın geç safhalarına tarihlendirilmiştir. Buluntular arasında yer alan ağırşakların biçimi, pişirme tekniği ve kullanım aşınmaları, araçların sadece sembolik ya da süs amaçlı üretilmediğini ortaya koymuştur. 1. kat yerleşiminde özellikle I8/d9, I8/e8 ve kuzeybatıdaki I8/c5, c6, c7 plankarelerinde ortaya çıkarılan ağırşaklar ve dokuma tezgâhı ağırlıkları, yerleşimin içerisindeki konutların Demir Çağı boyunca aktif bir dokumacılık faaliyetine ev sahipliği yaptığını kanıtlamıştır (Omura, 2022, s. 50-51).

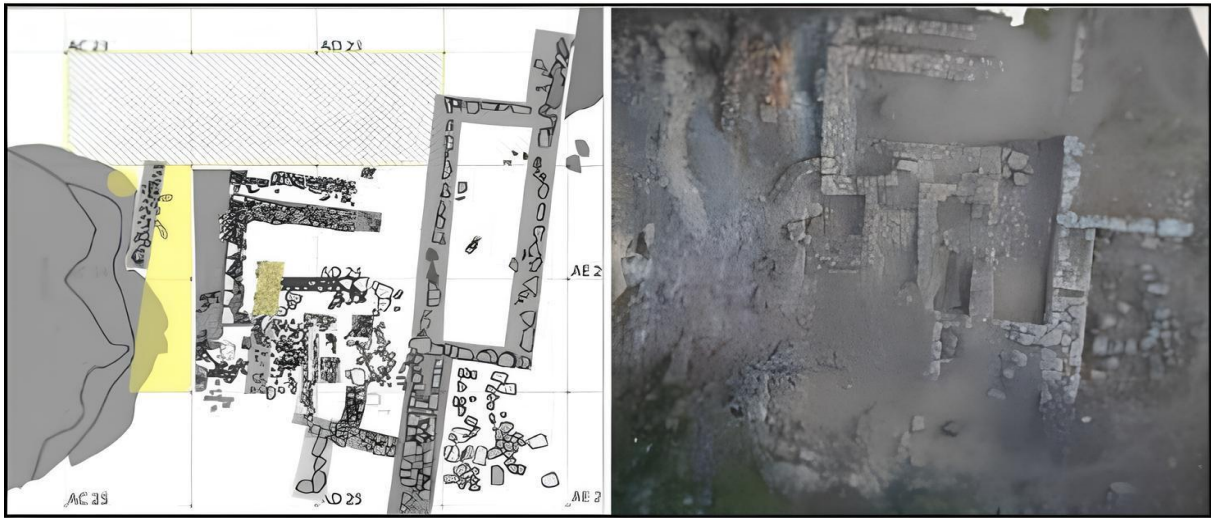
Batman ilinde bulunan Kuriki Höyük üzerinde yapılan çalışmalarda Kuriki Höyük 2 (B Alanı)'nda, dokumacılıkla ilgili araçlar ele geçmiştir. Buluntular, höyük üzerinde barınma işlemi ve tarım uğraşı dışında yerleşik el zanaatlarının da sürdürüldüğünü kanıtlamıştır. Kuriki Höyük 2'de, F-G/6-7 plankarelerinde, I. tabakadan farklı boyutta ve derinlikte birçok çukur tespit edilmiştir. Bu çukurların bazılarında pişmiş ve pişmemiş toprak tezgah ağırlıkları bulunmuştur. G/7 plankaresinde, L.97 numaralı çukurdan tam 12 adet dokuma ağırlığı toplu halde ele geçirilmiştir. Çukurun ya üretimle ilgili bir alanın parçası ya da üretim artıklarının toplandığı ikincil bir kullanım alanı olduğu düşünülmüştür. Dokuma tezgahı ağırlıkları içinde, üçgen boya bezemeli örneklerle rastlanmış ve bunların, bölgede yer alan Hirbemerdon Tepe ve Salat Tepe'dekilere benzedikleri sonucuna varmışlardır. Bu durum, Kuriki Höyük'ün de bölgede aynı üretim ağı içinde yer aldığını, diğer yerleşimler ile ortak bir üretim biçimini yansıttıklarını düşündürmektedir. G/6 plankaresinde A mekânının tabanında çanak çömlek parçaları ile birlikte ağırşak da ele geçirilmiştir. Ağırşak, mekânın konut dışında tekstil üretimi yapılan bir alan olduğunu göstermiştir. Yapının boyutlarına bakıldığında (4.60 x 2.60 m), bireysel ya da küçük ölçekli bir üretime uygun olduğu görülür. Buluntuların tümü, I. ve II. tabakalara, yani MÖ 1. binyılın ikinci yarısı ve Geç Demir Çağı-Hellenistik Dönem aralığına tarihlendirilir. Özellikle II. tabakada okuma aletlerinin bulunması, dönem içinde yerleşimin hem evsel hem de zanaat üretimi açısından aktif olduğunu ortaya koymuştur (Genç, 2013, s. 230).

Demir Çağına ait ev içi üretime örnek verilebilecek bir başka yerleşim ise Nevşehir'de bulunan Ovaören-Yassıhöyük yerleşimidir. Özellikle yerleşimde konut alanlarında ve atölye işlevi bulunan yapılarda ele geçen tezgah ağırlıkları ve ağırşaklar buna kanıt oluşturur. IL197 açmasında bulunan Geç Demir Çağı'nın erken evresine ait yapılarda, çöp çukurları içerisinde pişirilmemiş tezgâh ağırlıkları ele geçmiştir. Aynı açmada diğer mekânın kuzeydoğu köşesinde Orta Demir Çağı'na tarihlenen yapının içerisinde de yapının atölye amacıyla kullanılabileceğine işaret eden seki tespit edilmiştir. Bulgular, Demir Çağı tabakalarında dokuma işleminin evsel üretimle bağlantılı olarak sürdürüldüğünü gösterir. Özellikle tezgâh ağırlıkları ve ağırşaklar, Geç Demir Çağı'nın erken evresi (MÖ 550-450) ile Orta Demir Çağı tabakalarında görünür, Hitit İmparatorluk Dönemi surlarının devşirme malzemelerle Demir Çağı yapılarında yeniden kullanılması sırasında da bu araçların yerleşim içinde kullanıldığı tespit edilmiştir (Şenyurt ve Diğerleri, 2016, s. 120-122).

Gaziantep'te yer alan Hamaç Höyük'te yapılan kazı çalışmalarında Roma Dönemi'ne ait III. Tabaka'da, höyüğün doğu eteklerinde pişmiş toprak kap parçalarıyla birlikte dokuma tezgahı ağırlıkları ve pişmiş toprak ağırşak bulunmuştur. Buluntular, evsel yaşama işaret eden materyaller arasında yer almaktadır ve Roma Dönemi'nde tekstil üretiminin konut ölçeğinde devam ettiğini göstermektedir. U9 açması bu dönemde korunmuş mimari ile birlikte ağırşak ve tezgâh ağırlıklarının ele geçtiği bir alan olmuştur. Hellenistik Dönem'e tarihlenen IV. Tabaka'da, seramik buluntularla birlikte pişmemiş kilden silindirik dokuma ağırlıkları, ağırşaklar ve kemik bızlar ele geçmiştir. IV. Tabakanın, S9, S10, S11, T11, U9 ve U10

açmalarında yapılan kazı çalışmalarına göre yangın tahribatıyla sonlandığı tespit edilmiştir. Geç Demir Çağı'na tarihlenen Va Tabakası'nda ise çok sayıda kil dokuma tezgahı ağırlığı, pişmiş toprak ve taş ağırşaklar ortaya çıkarılmıştır. Bunlara ek olarak kemik iğneler ve bızlar da bulunmuştur. S9, S10 ve S11 açmalarında tespit edilen çok mekânlı evlerde ocaklar ve tahıl silolarıyla birlikte ele geçen buluntular, evsel üretim ile depolamanın bir arada yürütüldüğünü kanıtlamıştır. Ayrıca Orta Demir Çağı'na (DÇ II) tarihlenen Vb Tabakası'nda, pişmiş toprak kap parçaları ile beraber bazalttan öğütme taşları, taş ağırşaklar ve kemik bız parçaları ele geçirilmiştir. Bu veriler, Höyüğün Demir Çağından Roma Dönemi'ne kadar dokumacılığın kesintisiz biçimde sürdüğünü ve günlük yaşamın önemli bir parçası olduğunu göstermiştir (Engin ve Diğerleri, 2024, s. 241-244).

İzmir'de, Nif Dağı kazılarında gerçekleştirilen çalışmalarda, Balıcaoluk'ta Hellenistik Dönem'e ait bir konutun güney ve batı kesiminde AC24-25 plankareleri ile AD24a ve AC26b açmalarında bir konutun mimari sınırları, mekân düzenlemeleri ortaya çıkarılmıştır (Şekil. 9). Kazı alanında ele geçen küçük buluntular arasında özellikle pişmiş toprak piramidal tezgâh ağırlıkları dikkat çekmektedir. Bu döneme ait tekstil üretimi, depolama kap parçaları ve çatı kiremitleriyle birlikte ele alındığında, konutun depolama ve üretim faaliyetlerini kapsayan bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında pişmiş toprak kalıp parçaları ve metal buluntularının ele geçirilmesi, mekanda üretim çeşitliliğine de işaret etmektedir (Peker ve Diğerleri, 2024, s. 185-186).

Şekil 9. 2022 yılına ait fotoğrafta Balıcaoluk'ta çalışılan alanın hava fotoğrafı ve planı (Peker ve Diğerleri, 2024, s. 194).

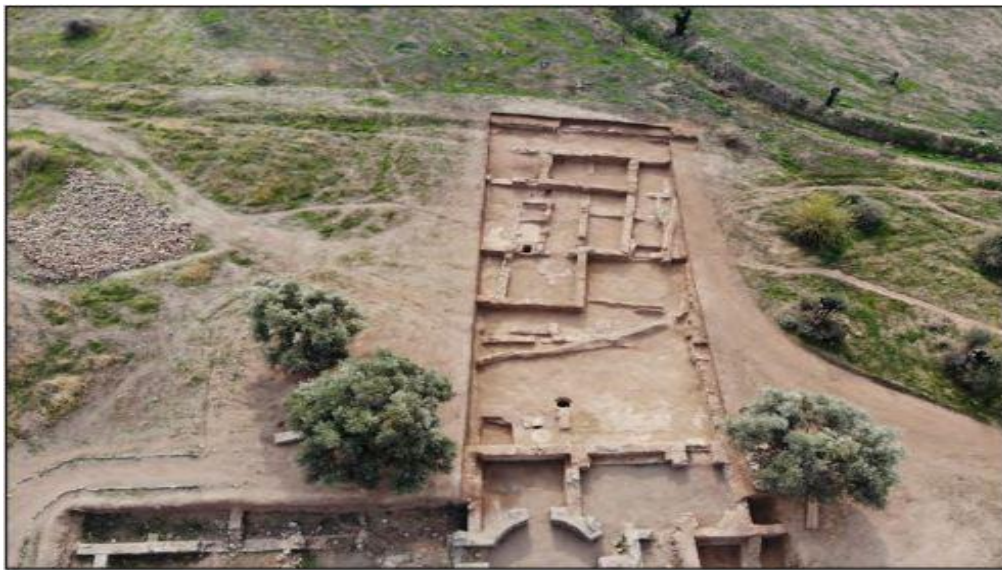
Hellenistik Dönem'e ait ev içi tekstil üretimine kanıt oluşturan önemli bir yerleşim yeri ise Antalya, Alanya'da bulunan Sillyon yerleşimidir. Yapılan çalışmalarda Akropolis'in kuzey ucunda bulunan Konut I'de (Şekil. 10), dokumacılık ile ilgili veriler ortaya çıkarılmıştır. Konutun tek mekândan oluştuğu ve yaklaşık 6.0 x 4.70 m ölçülerinde olduğu tespit edilmiştir. Mekanda seramik örnekleri dışında yedi adet pişmiş toprak tezgâh ağırlığı bulunmuştur. Ağırlıkların şekillerinin daire biçimli, silindirik gövdeli oldukları görülmüştür. İçlerinden bir adet ağırlığın yüzeyinde, ip deliğinin altında daire biçimli bir baskıya sahip olduğu, fakat baskı içerisindeki motifin silindiği ve detaylı görünmediği ortaya çıkarılmıştır. Aynı mekanda kaçak kazı toprağının temizlenmesi esnasında pişmiş toprak ağırşaklar ele geçmiştir. Bu sonuca bakarak yerleşimde Konut I'in dokumacılık ile ilgili bir işlem için de kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Konutun kuzeyinde, üretim alanı ile ilgili hatıl yuvaları ve zemine oyulmuş tekne biçimli bölümler olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar ve ortaya çıkarılan buluntular

sonucunda Konut I'in Geç Hellenistik Dönemden, MS 2. yüzyıla kadar kullanıldığı sonucuna varılmıştır (Taşkiran ve Diğerleri, 2023, s. 77, 79).

Şekil 10. Sillyon kazısından Konut I'in genel görünümü. (Taşkiran ve Diğerleri, 2023, s. 88).

Aydın'da bulunan Tralleis antik kentinde yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında Roma Villaları alanında (Şekil. 11) tekstil üretimine ait bulgular ele geçmiştir. TRL21RV-A12 açmasında bulunan kanıtlarda, açmanın kuzeydoğu köşesinde, bir adet bronz dokuma aparatı ele geçmiştir. Bu aparatın antik dönemde iplik üretiminde veya dokuma tezgâhlarında kullanıldığı düşünülmüştür. Aynı açma içinden taş örgüyle yapılmış ve içi sıvalı bir kuyu, sıvı üretimi ve dinlendirme amaçlı olarak kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Mekanın kuyu ile bağlantılı zemin düzenlemeleri, alanın üretim için kullanıldığını akıllara getirmiştir. Açma içinde ele geçen pişmiş toprak damga mühür, kantar ağırlığı ve birçok küçük buluntu mekânın üretim işlevini kanıtlar niteliktedir. Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlendirilen bu buluntular, villa yerleşiminde konutların içinde tekstil üretim faaliyetlerinin sürdürüldüğünü bize gösterir (Öztürk ve Diğerleri, 2023, s. 279).

Şekil 11. Tralleis'te 2021 yılında yapılan kazı çalışmalarında Roma Villalarının genel görünümü. (Öztürk ve Diğerleri, 2023, s. 290).

Adana ili Yumurtalık ilçesinde yer alan Aigeai yerleşiminde Roma Dönemi'ne ait ev içi tekstil üretimine kanıt oluşturan bazı detaylar ortaya çıkarılmıştır. Burada bulunan Roma Dönemi'ne ait villalar içerisinde L7-8 plankarelerinde yer alan 17 numaralı koridor, peristylum, 18 ve 19 numaralı mekânların dokumacılık işlevlerinin görüldüğüne kanıt oluşturan buluntular ortaya çıkarılmıştır. 18 numaralı mekânda pişmiş toprak ağırşak bulunmuştur. Bunun dışında zemin döşemesi ve çatı kiremitleriyle birlikte Ortaçağ ve İslami Dönemlere ait seramik parçaları da ele geçirilmiştir. Buna göre mekânın ilk olarak Roma Dönemi'nde inşa edilip kullanıldığı sonraki dönemlerde de kullanımının devam edildiği tespit edilmiştir. 19 numaralı mekânda ise ağırşaklar, metal aksam parçaları ortaya çıkarılmıştır. Bunun dışında küllü bir alan içerisinde yanmış hayvan kemiklerinin tespit edilmesi mekânda hem gündelik yaşam hem de üretim faaliyetlerinin beraber yürüdüğünü kanıtlar. 17 numaralı mekânda ortaya çıkarılan koridorda yine pişmiş toprak ağırşak bulunmuştur. Ayrıca burada cam parçaları, çatı kiremitleri ve seramik parçaları da ele geçmiştir. Koridorun 18 numaralı mekâna açılması, buluntuların mekânlar arası üretim ilişkisini göstermesi açısından önemli bir detaydır (Demir, 2020, s. 135-138).

Roma dönemine ait hane içinde üretime örnek başka bir alan ise İzmir ili Menderes ilçesindeki Klaros Kutsal alanı yakınında bulunan YKS D (Yapı Konutları Sektörü Doğu) olarak adlandırılan alanda çıkarılmıştır. Y-Z 19 plankaresi içerisinde bulunan bu alanda tekstil üretiminin yapıldığına dair bazı kanıtlar ele geçmiştir. Burada 3 No.lu mekânda yapılan kazı çalışmalarında tekstil üretimiyle ilişkili iki adet kurşun ağırşak ele geçirilmiştir. Ağırşaklar, Roma Dönemi kullanım evresine ait olup aynı seviyede, bir heykele ait bronz kırpık parçası ve bir adet Kolophon sikkesi de bulunmuştur. Buradan yola çıkarak, buluntular Geç Roma Dönemine tarihlendirilmiştir. 3 No.lu Mekânda, yoğun olarak Roma seramikleri (Doğu Sigillata A, B, C, İtalyan Sigillata, Geç Roma Amphoraları, ince cidarlı seramikler ve Phokaia ile Afrika kırmızı astarlı seramikler) ile birlikte bu ağırşakların bulunmuş olması, yapının hem gündelik işler için hem de küçük ölçekli üretim faaliyeti için kullanıldığını göstermektedir (Şahin ve Diğerleri, 2022, s. 470-472).

Tekstil üretiminin yapıldığı bir başka mekan ise YKS D alanlarında 8, 9 ve 10 numaralı mekânlarda bulunmuştur. Gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, 8 numaralı mekânın (Şekil. 12) kuzey duvarında beş sıra halinde taban tuğlasından oluşan bir tezgâh olduğu tespit edilmiştir. Tezgah, mekânın doğusunda bulunan küçük bir havuz veya hazne ile birlikte değerlendirilmiştir. Hazne içinden bronz sikke, bronz obje ve kurşun tamir kenedi gibi buluntuların yanında, çok sayıda midye ve diğer deniz ürünlerine ait kalıntılar bulunmuştur. Buna göre, havuzun tekstil üretimi için mor boya elde edilmesi amacıyla kullanıldığı düşünülmüştür. Buna dayanarak YKS D alanındaki mekanlarda hem dokuma tezgâhının bulunduğu alanın kalıntıları hem de boyama faaliyetlerinin yapıldığı haznelere dair kanıtlar ele geçirilmiştir (Topal ve Diğerleri, 2025, s. 83, 84).

Şekil 12. Klaros'ta Yapı Sektörü Doğu Alanında ortaya çıkarılan 8 Numaralı Mekandaki tezgah ve haznenin genel görünümü (Topal ve Diğerleri, 2025, s. 91).

Daha geç döneme ait hane içi üretime örnek oluşturan ve Geç Roma Dönemi'ne ait ev içi üretimin iyi örneklerinden biri olan Çanakkale'de yer alan Assos antik kentinde bulunmuştur. Geç Antik Çağ Mahallesi'nde Konut Alanı'nda yapılan kazı ve temizlik çalışmalarında kentin planı ve konutların inşa teknikleri araştırılmıştır. Ele geçen Erken Bizans-Geç Roma çanak çömlek buluntuları ile beraber küçük buluntular arasında pişmiş toprak ve taştan dokuma tezgahı ağırlıkları ve ağırşaklar ele geçmiştir. Bu durum, yerleşim içindeki konutlarda, yapılan dokuma işleminin sürdürüldüğünün iyi göstergesi olmuştur (Arslan, 2012, s. 49). Yerleşim içerisinde bulunan Aşağı Agora Büyük Yapı, MS 5. yüzyılda konuta dönüştürülmüştür. Evin oturma odasında ise pencere camı kırıkları ile beraber sikkeler, kandiller ve dokuma işleminin yapıldığına kanıt oluşturan dokuma tezgahı ağırlıkları ele geçmiştir (Arslan ve Diğerleri, 2022, 420).

Araştırmada ev içi tekstil üretimine örnek verilecek son yerleşim ise Diyarbakır ile Mardin arasında sınır garnizonu olarak kullanılan Zerzevan Kalesi'dir. Burada ortaya çıkarılan Konut-N Yapısı'ndaki çalışmalarda, yapının tek mekanlı ve moloz dolgu ile örtülü alanında, tekstil üretimi ile ilgili ağırşak ortaya çıkarılmıştır. Ağırşak kullanımının konutun ilk evrelerine, Roma veya Bizans dönemine ait olduğu düşünülmüştür. Aynı yapıda farklı seviyelerde bronz kemer tokası ve ok ucu gibi buluntular, yapının savunma amaçlı olarak da kullanıldığını göstermektedir. Ağırşak, mekanın, MS 3. yüzyıldan MS 7. yüzyıla kadarki kullanım evreleri boyunca, yerleşimdeki sakinlerin üretim faaliyetlerine dair önemli bir arkeolojik kanıt sağlamıştır (Coşkun, 2018, s. 408). Konut-N Yapısı'nda, güney duvarında yapılan kazı çalışmalarında daha derin seviyelerde ise bir başka ağırşak ile birlikte cam bilezik ve ok ucu parçaları ele geçirilmiştir. Buluntular, Konut-N'nin daha erken evrelerindeki seviyelerinde dahi tekstil üretiminin gündelik yaşamın bir parçası olduğunu kanıtlamıştır (Coşkun, 2020, s. 571-574).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yapılan araştırmanın sonucunda, Anadolu coğrafyasında hane içi tekstil üretiminin Neolitik Dönem'den Geç Roma Dönemi'ne kadar düzenli biçimde ve planlı şekilde yapılan bir faaliyet olduğu gözlemlenmiştir. Hane halkının ihtiyaçlarının karşılandığı ev içi üretim şekli hem

kendisinden sonraki gelen üretim biçimlerine ön ayak olmuş hem de daha büyük ölçekli üretim şekilleri ile beraber sürece katkıda bulunmuştur. Örnek verilen yerleşimlerdeki buluntulardan yola çıkarak düzenli şekilde yürütüldüğü gözlenen dokumacılık zanaatının, hane içinde önemli ekonomik kaynak olduğu ve buna dayanarak sanılanın aksine daha planlı biçimde yapıldığı tespit edilmiştir. Ağırlıklı olarak ev içinde kadınların yaptığı bir iş olan bu zanaat tipi, kadının hanedeki rolünü de belirler. Çalışma içinde hane içerisinde yapılan üretimin kendi ihtiyacına mı yoksa ticari amaçla mı üretildiği verilerden tam olarak çıkarılamasa da konutların içerisindeki konumları ve zaman içerisindeki üretim sürekliliği, arkeolojik anlamda tekrarlanabilir bir model sunar. Boyalı Höyük ve Zincirli Höyük'teki buluntular diğer yerleşimlere göre buluntu yoğunluğundan dolayı ev içi ihtiyacın dışında ticari amaçla da bu üretim biçiminin atölyeleştiğini gösterir. Sirkeli Höyük örneğinde ise konut içinde yarı mamul araçların bulunması sadece tekstil ürününün değil üretimi sağlayan araçların da hane içinde üretildiğini kanıtlar biçimdedir. Dokumacılık faaliyeti hem giyim üretimi hem de temel ev tekstili için günlük yaşamın önemli bir unsuru olmuştur. Diğer zanaatlarda olduğu gibi, dokumacılıkta da ticarete yönelik üretim öne çıkmış, pazar ihtiyacı ile birlikte ev endüstrisi ve kapalı ev ekonomisi sınırlarını aşmış büyüyerek, çeşitli aşamalardan geçerek günümüze kadar varlığını ve önemini sürdürerek devam etmiştir.

Öyleyse ev içi tekstil üretimine ait buluntuların konutların içindeki diğer buluntular ile ilgili ilişkisini analiz etmek önemlidir. Bu durum konutlar içinde hangi koşullarda tekstil üretimini yaptıkları konusunda bize bilgi sunar. Anadolu ve Akdeniz coğrafyasında farklı döneme ve coğrafyaya ait dokuma zanaatının araçları, tipolojisi, hammadde gibi detaylarını inceleyerek, ev içi üretimde bir standart olup olmadığı, üretilen kumaşın cinsi ve kalınlığı, ekonomik anlamdaki bölgesel farklılıkları çıkarmada yardımcı olacağı aşikardır. Bu tekstil araçlarının kadınların sosyal statüsünü somutlaştıran önemli kanıtlardan biri olduğu ve bu bağlamda daha derin incelemeler yapılması gerekliliği vurgulanması gereken başka bir konudur. Ele alınan konu, tekstil üretiminin ev içinde basit bir ihtiyaçtan doğarak zamanla bir zanaat ustalığı haline gelerek sosyal bir sermayeye dönüştüğünü ve yerleşimlerde yaygınlaştığını kanıtlayan bir sonucu ortaya çıkarır.

5. KAYNAKLAR

- Arslan, N. (2012). Assos 2010 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları. 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 3. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 41-64.
- Arslan, N., Arslan, B., Bakan, C., Ayaz, M. (2022). 2019–2020 Yılı Assos Kazı Faaliyetleri. *2019–2020 Yılı Kazı Çalışmaları* Cilt 3. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 419-434.
- Batmaz, A. (2022). Urartu’da Dokumacılık. *Neolitik Çağ’dan Demir Çağı Sonuna Kadar Anadolu’da Dokumacılık*. Yayına Hazırlayan: Derya Yılmaz. Ege Yayınları. İstanbul. s. 151-178.
- Can, Ş., Ökse, A. T., Yurt, V., Çolak, M. (2023). Ambar Barajı-Kendale Hecala 2021 Yılı Kazıları. 42. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 5. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 187-202.
- Cleland, L. (2017). Not nothing: Conceptualising textile whiteness for cult practice Brøns, C., & Nosch, M. - L. (Ed.). *Textiles and Cult in the Ancient Mediterranean*. Oxbow Books.
- Coşkun, A. (2018). Zerzevan Kalesi 2016 Yılı Kazı Çalışmaları. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 405-422.
- Coşkun, A. (2020). Zerzevan Kalesi 2018 Yılı Kazı Çalışmaları. 41. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 1. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 567-586.
- Demir, F. (2020). Aigeai Kazısı 2017–2018. 41. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 135-146.
- Engin, A., Çomak, Ö., Özdemir, E., (2024). Hamaç Höyük Kurtarma Kazıları 2022. 43. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 4. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 237-256.
- Erkanal, H., Artzy, M., Kouka, O. (2004). 2002 Yılı Limantepe Kazıları. 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 165-178.
- Erkanal, H., Şahoğlu V., Tuncel, R., Kouka, O., Keskin, L., Tuğcu, İ. (2009). Limantepe 2007 Yılı Kazıları. 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 1. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 299-322.
- Erkanal, H., Artzy, M., Şahoğlu, V., Votruba, G., Votruba, S., Tuğcu, İ. (2010). Limantepe 2008 Yılı Kara Kazıları. 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 4. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 347-360.
- Genç, E. (2013). *Kuriki Höyük 2011 Yılı Kazısı*. 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 1. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 229-240.
- Gleba, M. (2008). *Textile production in pre-Roman Italy*. Oxbow Books.
- Grömer, K. (2013). Discovering the People behind the Textiles: Iron Age Textile Producers and their Products in Austria. Gleba, M., & Pásztoakai-Szeőke, J. (Ed.). *Making textiles in pre-Roman and Roman times: People, places, identities*. Oxbow Books. s. 30-59.
- Iancu, A. (2018). Weaving in a foreign land: Transmission of textile skills through enslaved women and through intermarriages in the ancient Eastern Mediterranean and Pontus. *Fasciculi Archaeologiae Historicae*, 31, 69-79.
- Kvavadze, E., Bar-Yosef, O., Belfer-Cohen, A., Boaretto, E., Jakeli, N., Matskevich, Z., & Meshveliani, T. (2009). 30,000-Year-Old Wild Flax Fibers. *Science*, 325 (5946), s. 1359.
- Lovén, L. L. (2013). Female Work and Identity in Roman Textile Production and Trade: A Methodological Discussion. Gleba, M., & Pásztoakai-Szeőke, J. (Ed.). *Making textiles in pre-Roman and Roman times: People, places, identities*. Oxbow Books. s. 109-125.

- Novák, M., & Yaşın, D. (2022). Sirkeli Höyük 2019 Yılı Kazı ve Araştırma Çalışmaları. *2019–2020 Yılı Kazı Çalışmaları*. Cilt 3. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 193-208.
- Omura, M. (2022). Yassihöyük Aşağı Şehir Kazıları 2018–2019. *2019–2020 Yılı Kazı Çalışmaları*. Cilt 3. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 49-60.
- Öztürk, N., Güloğlu, G., Atay, A., Bakırcı, M. (2022). 2021 yılı Tralleis Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları. *42. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 4. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 277-290.
- Peker, M., Baykan, D., Bektaş, G., Baykan, C., Önem, İ., G. (2024). Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2022 Yılı Kazısı. *43. Kazı Sonuçları Toplantısı* Cilt 6. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 183-200.
- Schloen, D., Herrmann, V. R., Kalaycı, T. (2020). Zincirli Höyük Kazıları 2018. *41. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 1. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 525-536.
- Schoop, U.-D. (2014). Weaving society in Late Chalcolithic Anatolia: Textile production and social strategies in the 4th millennium BC. In B. Horejs & M. Mehofer (Eds.), *Western Anatolia before Troy: Proto-urbanisation in the 4th millennium BC?* Austrian Academy of Sciences Press. s. 421-440.
- Sipahi, T. (2009). 2007 Yılı Boyalı Höyük Kazısı. *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 177-188.
- Şahin, N., Topal, C., Zunal, O., Aycan, H., Tatlı, M., Babacan, B., Erdinç, Ü. (2022). Klaros 2019–2020. *2019–2020 Yılı Kazı Çalışmaları*. Cilt 3. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 469-486.
- Şahoğlu, V., Çayır, Ü., Gündoğan, Ü., İncirli, M., Tuğcu, İ., Güler, R. (2022). Çeşme-Bağlararası 2019 Yılı Kazıları. *2019–2020 Yılı Kazı Çalışmaları*. Cilt 4. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 367-386.
- Şenyurt, S. Y., Akçay, A., Kamış, Y. (2016). Ovaören 2014 Yılı Kazıları. *37. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 111-128.
- Taşkıran, M., Palalı, M., Demirel, M. (2023). Sillyon Kazısı 2021 Yılı Kazı Çalışmaları. *42. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 4. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 75-92.
- Topal, C., Zunal, O., Aycan, H., Babacan B., Altıpark, Ş., E. (2025). Klaros 2023. *44. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 3. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. s. 79-94.
- Tütüncüler, Ö. (2022). MÖ 2. Binde Türkiye Coğrafyasında Tekstil Sektöründe Üretim Süreci. *Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Anadolu'da Dokumacılık*. Yayına Hazırlayan: Derya Yılmaz. Ege Yayınları. İstanbul. s. 51-79.
- Yılmaz, D. (2022). Arkeolojik Buluntular Işığında Neolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı Sonuna Kadar Anadolu'da Dokumacılık. *Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Anadolu'da Dokumacılık*. Yayına Hazırlayan: Derya Yılmaz. Ege Yayınları. İstanbul. s. 5-50.
- Yılmaz, S. (2006). Tekstil Uygarlığı ve Buldan. (Ed.), Buldan Sempozyumu: Buldan Sempozyumu Bildirileri, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları, s. 261-273.